

# प्रश्न बैंक

सत्र - 2022-23

विषय—संस्कृत  
कक्षा — सातवीं



राज्य शैक्षिक अनुसंधान और प्रशिक्षण परिषद्  
छत्तीसगढ़



# प्रकाशन वर्ष 2022–23

## संरक्षक

राजेश सिंह राणा 'IAS'  
संचालक, SCERT

## मार्गदर्शक

डॉ.योगेश शिवहरे अतिरिक्त संचालक, SCERT,  
डॉ.निशी भाम्बरी संयुक्त संचालक, SCERT

## संयोजक

श्रीमती दिव्या क्लारेट लकरा, प्राध्यापक  
श्रीमती कौशिल्या खुटे, श्रीमती लीना नेमपांडे

## विशेष सहयोग

डॉ.विद्यावती चन्द्राकर

## विषय विशेषज्ञ

डॉ.विद्यावती चन्द्राकर

## लेखन

डॉ.संध्यारानी शुक्ला, भगवानी निषाद

## टंकण

योगेश निर्मलकर

## आवरण

सुधीर कुमार वैष्णव

---

## प्रकाशक

राज्य शैक्षिक अनुसंधान और प्रशिक्षण परिषद् छत्तीसगढ़  
शंकर नगर, रायपुर

## आमुख

वर्तमान में शालाओं में आकलन की प्रक्रिया को और अधिक प्रभावशाली बनाने तथा शिक्षकों और छात्रों में विषयों की समझ को अधिक विकसित करने से लिए अच्छे प्रश्नों का निर्माण होना आवश्यक है।

इस उद्देश्य की पूर्ति के लिए SCERT द्वारा पाठ्यक्रम के आधार पर प्रश्न बैंक का निर्माण किया गया है। प्रश्न बैंक के माध्यम से शिक्षण अधिगम संबंधी उद्देश्यों की पूर्ति की जा सकती है। शिक्षक इसका उपयोग पढ़ाने, परीक्षा लेने तथा छात्र स्वआकलन के लिए कर सकते हैं।

बच्चों में सीखने-सिखाने की प्रक्रिया को (सम्पूर्ण पाठ्यक्रम) पूर्ण किया जाना है। इसी आधार पर कक्षा 1 से 8 के लिए कक्षावार विषयवार प्रश्न बैंक का निर्माण किया गया। निर्मित 'प्रश्न बैंक' में कक्षा के अधिगम स्तर का ध्यान रखा गया है तथा सम्पूर्ण पाठ से प्रश्न निकाले गए हैं, प्रश्नों को वस्तुनिष्ठ, अतिलघु उत्तरीय, लघु उत्तरीय, दीर्घ उत्तरीय क्रम में रखा गया।

सृजित 'प्रश्न बैंक' में समाहित प्रश्न ज्ञानात्मक, समझ, अनुप्रयोग, विश्लेषण आधारित है एवं विद्यार्थियों के स्तरानुरूप हैं। यह 'प्रश्न बैंक' अध्ययन अध्यापन में अन्यन्त महत्वपूर्ण है, क्योंकि इसके द्वारा विद्यार्थियों के अपेक्षित कौशलों के विकास को जांचा-परखा जा सकेगा और पाठ्यपुस्तक में वर्णित अवधारणाओं को समझने के सरलता होगी। इन प्रश्नों के माध्यम से बच्चे स्वयं को सक्रिय रख पाएँगे तथा बच्चों में स्वयं करके सीखने, अपने परिवेश को समझने, तर्क करने, चिंतन करने, अपने अनुभवों की अभिव्यक्ति आदि गुणों का विकास हो सकेगा। इस 'प्रश्न बैंक' के माध्यम से बच्चों में भाषायी कौशलों के विकास के साथ विषय-वस्तु की समझ विकसित होगी। शिक्षकों को यह 'प्रश्न बैंक' विषयवस्तु को सरल एवं विकसित करने में उनकी मदद करेगा।

यह 'प्रश्न बैंक' शिक्षकों एवं छात्रों के लिए उपयोगी है शिक्षकों से आग्रह है कि 'प्रश्न बैंक' का अध्ययन कर इनकी उपयोगिता सुनिश्चित करें।

संचालक

एस.सी.ई.आर.टी.,छ.ग.,रायपुर

क्रमांक	पाठ	पृष्ठ क्रमांक
1.	प्रयाणगीतम्	गीतम् पाठः 01 - 05
2.	छत्तीसगढ़स्य प्रमुख पर्वाणि	गद्यम् पाठः 06 - 09
3.	संगणकस्य	संवादः पाठः 10 - 11
4.	रायपुर नगरम्	गद्यम् पाठः 12 - 14
5.	चाणक्यवचनानि	पद्यम् पाठः 15 - 17
6.	ईदमहोत्सवः	संवादः पाठः 18 - 20
8.	भोरमदेवः	गद्यम् पाठः 21 - 24
9.	आदर्शछात्रः	संवादः पाठः 25 - 26
10.	छत्तीसगढ़स्य-लोकभाषा	गद्यम् पाठः 27 - 29
11.	पितरं प्रति पत्रम्	गद्यम् पाठः 30 - 32
12.	संस्कृत भाषायाः महत्त्वम्	गद्यम् पाठः 33 - 35
13.	सत्सङ्गतिः	गद्यम् पाठः 36 - 38
14.	श्रवणकुमारस्य कथा	पौराणिककथा 39 - 41
15.	पर्यावरणम्	पर्यावरणम् पाठः 42 - 44
16.	नीतिनवनीतानि	पद्यम् पाठः 45 - 47
17.	महात्मागाँधी	गद्यम् पाठः 48 - 50
18.	होलिकोत्सवः	गद्यम् पाठः 51 - 53
19.	सूक्तयः	54 - 55

प्रथमः पाठः

‘प्रयाणगीतम्’

प्रश्न -1 निम्नलिखित प्रश्नों के उत्तर संस्कृत में लिखिए -

(i) चन्दन तुल्या का भूमिः अस्ति? LS711

उत्तर - चन्दन तुल्या भारत भूमिः अस्ति।

(ii) वस्तो वत्सः कः अस्ति? LS711

उत्तर - वस्तो वत्सः श्री रामः अस्ति

(iii) पावनं शरीरं कीदृशम् अस्ति? LS711

उत्तर - पावनं शरीरं मन्दिरवत् अस्ति।

(iv) प्रभाते कस्य ध्वनिः श्रूयते? LS711

उत्तर - प्रभाते श स्य ध्वनिः (श स्य ध्वनिः) श्रूयते

(v) गबा सलिल सदृशं किं प्रवहति?

उत्तर - गबा सलिल सदृशं ज्ञानं प्रवहति।

प्रश्न II. निम्नलिखित वाक्यों में से अव्यय पद अलग कीजिए।

(i) सिहां इह खेलनका जाता। LS715

(ii) अत्र त्यागपस्या मिश्रा। LS715

(iii) सदा गीयते श्री गीता। LS715

उत्तर - (i) इह (ii) अत्र (iii) सदा

प्रश्न III. निम्नलिखित वाक्यों में से विशेषण पद चुनकर लिखिए-

(i) अत्र अतीव शोभनं चित्रं दृश्यते। LS715

(ii) भो अनुज! अयं शोभनः प्रश्नः। LS715

(iii) अद्य अतीव प्रसन्नोऽहम्। LS715

उत्तर - (i) अतीव (ii) शोभनः (iii) अतीव

**प्रश्न iv. पाठ में आए हुए कृदन्त शब्दों के धातु प्रत्यय अलग कीजिए- LS715**

(i) श्रुत्वा (ii) कृतः

(iii) ज्ञातुम् (iv) श्रुतम्

(v) कर्तुं

उत्तर - (i) श्रृ + क्त्वा (ii) कृ + क्त

(iii) ज्ञा + तुमुन् (iv) श्रृ + क्त

(v) कृ + तुमुन्

**प्रश्न 2. उचित शब्द चुनकर रिक्त स्थानों की पूर्ति कीजिए - LS711**

(अपि, प्रेषणमपि, मस्तिष्कः, विविधाः, सी.पी.यू.)

(i) अस्मिन् यन्त्रे विविधाः क्रीडा अपि सन्ति

(ii) सी.पी.यू. संगणकस्य मस्तिष्कः भवति।

(iii) अस्मिन् यन्त्रे पुस्तकानि अपि उद्भूतानि भवति।

(iv) ध्वनि यन्त्रस्य माध्यमेन संदेशः सी.पी.यू. समीपे प्रेष्यते ।

(v) आधुनिक युगे अनेन संगणक यन्त्रेण महत्वपूर्ण संदेशानां प्रेषणमपि भवति।

**प्रश्न 3. पाठ में आए हुए निम्न शब्दों का निर्देश के अनुसार वचन बदलिए- LS715, LS717**

(i) बालकः (बहुवचन)

(ii) संदेशानाम् (एकवचन)

(iii) गच्छामि (बहुवचन)

(iv) भ्रातरः (एकवचन)

(v) अस्ति (बहुवचन)

उत्तर - (i) बालकाः (ii) संदेशस्य

(iii) गच्छामः (iv) भ्राता

(v) सन्ति

**निम्न वाक्यों में से अव्ययों को अलग कीजिए- LS715**

(i) महात्मागाँधी भारताय प्राणान् अत्यजत्।

(ii) सहः सदा सत्यं वदति स्म।

(iii) अहं मांसस्पर्शम् अपि न करिष्यामि।

(iv) आत्मीयाः! भारतं त्यजत, इति तस्य घोषवाक्यम् आसीत्।

(v) तस्य सर्वः समयः सर्वा शक्तिः सर्वमः धनं च देशाय आसीत्।

उत्तर - (i) एव (ii) सदा (iii) अपि (iv) इति (v) च

**प्रश्न 4. निम्न पदों के अर्थ लिखिए। LS713**

(i) भारताय (ii) संकल्पितवान्

(iii) अलशासकानां (iv) सेवयाम्

(v) घोषवाक्यं

उत्तर (i) भारत के लिए (ii) संकल्प लिया / प्रतिज्ञा लिया

(iii) अंग्रेजशासकों का (iv) सेवा में

(v) नारा

**प्रश्न 5. संधि - विच्छेद कीजिए - LS715**

- (i) प्राप्तयर्थम्                      (ii) निष्प्रयोजनम्  
(iii) निखिलमपि                    (iv) सोत्साहम्  
(v) नमस्करोति                      (vi) तच्छीलम्

- उत्तर - (i) प्राप्ति + अर्थम्                      (ii) निः + प्रयोजनम्  
(iii) निखिलम् + अपि                      (iv) स + उत्साहम्  
(v) नमः + करोति                      (vi) तत् + शीलम्

**प्रश्न 6. कोष्ठक में दिए हुए शब्दों का द्वितीया विभक्ति में प्रयोग करते हुए रिक्त स्थानों की पूर्ति कीजिए- LS716**

- (i) भवतां दक्षिण हस्ते ..... विराजते।                      (छत्र)  
(ii) अध्यापकः ..... उपदिशति।                      (छात्र)  
(iii) आदर्श छात्रः मातापित्रोः चरणौ ..... नमति।                      (सादर)  
(iv) सर्वे छात्राः समयं ..... गच्छन्ति।                      (विद्यालय)  
(v) आदर्श छात्रः सर्वदा पित्रोः गुर्वोः श्रेष्ठजलरत्नं च परिपालयति।                      (आज्ञा)

- उत्तर - (i) छत्रं                      (ii) छात्रं / छात्रान्  
(iii) सादरं                      (iv) विद्यालयं  
(v) आज्ञां

**प्रश्न 7. उचित शब्द चुनकर रिक्त स्थानों की पूर्ति कीजिए - LS715**

- (i) श्री रामः शब्दे ..... लि० अस्ति। (पुंल्लिङ्ग / नपुंसकलिङ्ग)  
(ii) जनयित्रि शब्दे ..... विभक्ति अस्ति। (प्रथमा / द्वितीया/ पंचमी)  
(iii) सैनिकैः शब्दे ..... वचन अस्ति। (एकवचन / द्विवचन/ बहुवचन)



(iv) क्षेत्रे शब्दे ..... विभक्ति अस्ति।(तृतीया / पंचमी/ सप्तमी)

(v) शरीरं शब्दे ..... लि० अस्ति।(पुंलिंग/ स्त्रीलिंग/ नपुंसकलिंग)

(vi) बाला शब्दे ..... वचन अस्ति। (एकवचन / द्विवचन/ बहुवचन)

उत्तर - (i) पुंलिंग (ii) प्रथमा (iii) बहुवचन (iv) सप्तमी (v) नपुंसकलिंग (vi) एकवचन

**प्रश्न 8. निम्नलिखित वाक्यों में से धातुओं को अलग करके लिखिए - LS715, LS716, LS717**

(i) गाथा गायति कविवाणी।

(ii) खेलति सुकुमारी सीता।

(iii) सदा गीयते श्रीगीता।

उत्तर - (i) गायति (ii) खेलति (iii) गीयते

## द्वितीयः पाठः

### छतीसगढ़स्य प्रमुख पर्वाणि

स्तर 1. निम्नलिखित प्रश्नों के संस्कृत में उत्तर लिखो -

LS711 प्रश्न 1. कस्मिन् मासे वातावरणे सर्वत्र हरीतिमा लक्ष्यते ?

उत्तर - श्रावणमासे वातावरणे सर्वत्र हरीतिमा लक्ष्यते।

LS711 प्रश्न 2. तीजा पर्वणः महिलाः किं किं खाद्यपदार्थम् वितरन्ति ?

उत्तर - तीजापर्वणः महिलाः "ठेठारी" "खुरमी" इति खाद्य पदार्थं वितरन्ति।

LS711 प्रश्न 3. तीजापर्वणः कस्मिन् मासे भवति ?

उत्तर - तीजापर्वणः भाद्रपदमासे भवति।

LS711 प्रश्न 4. तुलसी विवाहः केन सह समायोज्यते ?

उत्तर - तुलसी विवाहः श्री विष्णुना सह समायोज्यते

LS711 प्रश्न 5. छतीसगढ़ क्षेत्रस्य ग्रामे ग्रामे काः आयोज्यन्ते ?

उत्तर - छतीसगढ़ क्षेत्रस्य ग्रामे ग्रामे मेलापकाः आयोज्यन्ते।

स्तर 2. रेखांकित पदो का संधि विच्छेद कर नाम लिखिए - LS715

1. "छेरछेरा पुन्नी" इत्यादयः मुख्याः सन्ति

उत्तर - इति + आदयः = यणस्वरसंधि

2. इतस्ततः विचरन्ति हर्षं च अनुभवन्ति

उत्तर - इतः + ततः = विसर्ग संधि

3. उत्सवोऽयम् भाद्रपदस्य शुक्लतृतीयायां तिथौ भवति

उत्तर - उत्सवः + अयम् = विसर्ग संधि

5. पर्वाणि छतीसगढ़ राज्ये सोत्साहम् आयोजितानि भवन्ति।

उत्तर - स + उत्साहम् = गुण स्वर संधि

स्तर 3. रिक्त स्थानों की पूर्ति कीजिए( सही उत्तर परचिन्ह लगाइए ) LS711

1. भाद्रपदस्य अमावस्यायां ..... उत्सवः भवति।

(हरेली, पोरा, जेठौनी)

2. कृषि कार्यं क्षेत्रकर्षणं च ..... कुर्वन्ति।

(बलीवर्दाः, गजः, अश्वः)

3. .... स्वकीय पशून् मयूरपिच्छादिना भूषयन्ति।

(जनाः, ग्रामीणः, गोपालकाः)

4. पोरा उत्सवे ..... विशिष्टा सज्जा भवति।

(बलिवर्दानां, अजानां, धेनुनां)

5. ग्राम्य बालिकाः मध्ये शुकं स्थापयित्वा..... गायन्ति नृत्यन्ति च

(विवाहगीतं, सधौरीगीतं, शुकगीतं)

स्तर 4. रेखांकित पदों में दिये गये शब्दों के विशेषण विशेष्य को अलग अलग लिखिए - LS715

1. छत्तीसगढ राज्ये बहवः उत्सवाः प्रचलिता।

2. अस्मिन् उत्सवे बलीवर्दानां विशिष्टा सज्जा भवति।

3. छत्तीसगढ अयं प्रधानः उत्सवः भवति।

4. व्रतस्य समापने नानाविधं व्यंजनं पत्रं पचन्ति।

5. हरितवर्णाः यवाङ्कुराः समृद्धेः प्रतीकभूताः सन्ति।

उत्तर - विशेषण विशेष्य

1. बहवः उत्सवाः

2. विशिष्टा सज्जा

3. प्रधानः उत्सवः
4. ननाविधं व्यजनं
5. हरितवर्णाः यवाङ्कुराः

**स्तर 5. निम्नलिखित वाक्यों में अव्यय ढूँढकर लिखिए- LS715**

1. वातावरणे सर्वत्र हरीतिमा लक्ष्यते।
2. इतस्ततः विचरन्ति हर्षं च अनुभवन्ति।
3. प्रतीकरूपेण बालकाः अपि मृणमय वृषभैः क्रीडन्ति।
4. देवप्रबोधनी एकादशी 'जेठौनी' इति उच्यते।
5. तुलसी विवाहः श्री विष्णुना सह समायोज्यते।
6. यथा 'खमरछट' अक्षयतृतीया आँवलानवमी इत्यादीनि।
7. सम्पन्ना खलु इयं भूमिः उत्सवैः

उत्तर - 1. सर्वत्र, 2. इतस्ततः, 3. अपि, 4. इति, 5. सह, 6. यथा, 7. खलु

**स्तर 6. निम्नलिखित वाक्य से कृदन्त शब्द चुनकर धातु प्रत्यय अलग कीजिए- LS715**

1. कृषकाः बीजवपनं कृत्वा पशूनां पूजनं कुर्वन्ति।
2. स्त्रियः मातृकुलं गत्वा पत्युः दीर्घायुष्यं कामयन्ति।
3. अङ्कुरितान यवान् आदाय देव्याः पूजनस्यपश्चात् विसर्जनं क्रियते।
4. ग्राम्यबालिकाः शुकं स्थापयित्वा शुकगीतं गायन्ति नृत्यन्ति च

- उत्तर -
1. कृत्वा = कृ + क्त्वा
  2. गत्वा = गम् + क्त्वा
  3. आदाय = आ + दा + ल्यप्
  4. स्थापयित्वा = स्थाप + क्त्वा

स्तर 7. निम्नलिखित वाक्यों में क्रिया चुनकर लिखिए - LS715, LS716, LS717

1. कृषकाः पशूनां पूजनं कुर्वन्ति।
2. बालकाः गेड़ी उपकरणेन इतस्ततः विचरन्ति हर्षं च अनुभवन्ति।
3. भाद्रपदस्य अमावस्यायां पोराः उत्सवः भवति।
4. कृषिकार्यं क्षेत्रकर्षणं च बलिवर्दाः कुर्वन्ति।
5. तीजापर्वणः अत्र विशेषं महत्त्वम् अस्ति।
6. अनेकानि पर्वणि छत्तीसगढराज्ये आयोजितानि भवन्ति

उत्तर - 1. कुर्वन्ति, 2. अनुभवन्ति, 3. भवति, 4. कुर्वन्ति, 5. अस्ति, 6. भवन्ति

## तृतीयः पाठः

### संगणकस्य

प्रश्न 1. निम्नलिखित प्रश्नों के उत्तर संस्कृत में लिखिए -

(i) 'कम्प्यूटर' इति शब्दस्य संस्कृते किं नाम अस्ति? LS701, LS713, LS703

उत्तर - 'कम्प्यूटर' इति शब्दस्य संस्कृते संगणक नाम अस्ति।

(ii) 'कम्प्यूटर यन्त्रं केन माध्यमेन संचालितम्। LS711

उत्तर - कम्प्यूटर यन्त्रं विद्युत् शक्ति माध्यमेन संचालितम्।

(iii) 'चार्ल्स बैवेज' महोदयेन कम्प्यूटरस्य निर्माणं कदा कृतम्? LS703, LS711

उत्तर - 'चार्ल्स बैवेज' महोदयेन कम्प्यूटरस्य निर्माणं 1833 तमे वर्षे कृतम्।

(iv) किम् अनेन यन्त्रेण संदेशानाम् आदानप्रदानम् अपि भवति? LS703, LS711

उत्तर - आम्, अनेन यन्त्रेण संदेशानाम् आदानप्रदानम् अपि भवति।

(v) 'इंटरनेट' किम् अस्ति? LS711

उत्तर - इंटरनेट देशविदेशेषु संमाचारणाम् आदान प्रदानार्थं नवीनतम माध्यमस्ति।

प्रश्न 2. रिक्त स्थानानि पूरयत -

1 रेलयात्रायाः..... करोति। ( आरक्षणे/आरक्षणं)

2 श्रुत्वां पदे प्रत्ययः ..... अस्ति। (क्ला/श्रु) LS715

3 अनेन पदे विभक्तिः ..... अस्ति। (प्रथमा/तृतीया) LS715

4 अस्य यन्त्रस्य उपयोग ..... श्रुतः। (मम/मयो) LS715, LS716

5 अस्मिन् यन्त्रे विधि ..... क्रीडा भवन्ति। (विविधः/विविधाः) LS716

प्रश्न 3. अधोलिखित पदानां सन्धिविच्छेदं कुरुत - LS715

(संदेशोऽपि ,विद्युच्छक्तिः, अतीव, संयोजनार्थम्, प्रसन्नोऽहम्)

उत्तर -

- 1 संदेशोडपि - संदेश + अपि
- 2 विद्युच्छक्तिः - विद्युत् + शक्ति
- 3 अतीव - अति + इव
- 4 संयोजनार्थम् - संयोजन + अर्थम्
- 5 प्रसन्नोडहम् - प्रसन्नः + अहम्

**प्रश्न 4. उचितमेलनं कुरुत - LS715, LS716**

	क	ख	उत्तर -
1	शोभनं	तृतीया विभक्तिः	चित्रम्
2	देशेषु	मानीटर	विदेशेषु
3	मया	चित्रम्	तृतीयाविभक्तिः
4	दूरदर्शनवत्	सङ्गणके	मानीटर
5	माडप	विदेशेषु	सङ्गणके

**प्रश्न 5. सत्यं असत्यं कथनं लिखत - LS703, LS711**

	क	उत्तर -
1	सङ्गणकः आधुनिक यन्त्रम् अस्ति।	सत्यम्
2	सङ्गणकः आधुनिक यन्त्रम् अस्ति।	सत्यम्
3	सङ्गणकमाध्यमेन विविध कार्यणि भवन्ति।	सत्यम्
4	सङ्गणकस्य आविष्कारं भारतदेशे अभवत्।	असत्यम्
5	सी.पी.यू सङ्गणकस्य अङ्गम् अस्ति।	सत्यम्

चतुर्थः पाठः

रायपुर नगरम्

स्तर -1 निम्नलिखित प्रश्नों के उत्तर संस्कृत में लिखिए - LS703 , LS711

(1) रायपुर-नगरे कति तडागाः सन्ति?

उत्तर - रायपुर नगरे अष्टादशाधिकाः तडागाः सन्ति।

(2) छत्तीसगढ प्रदेशस्य राजधानी किम् अस्ति?

उत्तर - छत्तीसगढ प्रदेशस्य राजधानी रायपुर नगरम् अस्ति।

(3) अस्य नगरस्य प्रसिद्ध स्थलं किम् अस्ति?

उत्तर -अस्य नगरस्य प्रसिद्ध स्थलं घण्टिका चतुष्पथम् अस्ति।

(4) रायपुर नगरे कः उद्योगः प्रसिद्धः अस्ति?

उत्तर -रायपुर नगरे लौहोद्योगः प्रसिद्धः अस्ति।

(5) रायपुर नगरस्य शोभां के वर्धयन्ति?

उत्तर -रायपुर नगरस्य शोभां हस्तशिल्पादयः वर्धयन्ति।

स्तर -2 रेखांकित पदों का संधि विच्छेद कर लिखिए- LS715

(1) अस्य नगरस्य महत्वं प्राचीनकालादेव वर्तते।

(2) अत्र अष्टादशाधिका तडागाः सन्ति।

(3) महादेवघट्टः हटकेश्वरः मंदिराणि अतिप्राचीनानि सन्ति।

(4) अत्र लौहोद्योगः प्रसिद्धः अस्ति।

(5) तत्र प्रतिवर्ष - दुर्गोत्सवः गणेशोत्सवः ईदः किसमसः समायोज्यन्ते।

उत्तर - (1) प्राचीनकालात् + एव

(2) अष्टादश + अधिकाः



- (3) हटक + ईश्वरः  
 (4) लौह + उद्योगः  
 5) दूर्गा + उत्सवः गणेश + उत्सवः

**स्तर -3 नीचे लिखे वाक्यों में अव्यय पदों को चुनकर लिखो- LS715, LS703**

- (1) अत्र रविशंकरः विश्वविद्यालयः इंदिरागाँधी कृषि विश्वविद्यालयः च स्तः  
 (2) यत्र साहित्य - व्याकरण- दर्शन विषयाः सन्ति।  
 (3) नगरस्य व्यस्ततमः सर्वेषां प्रियं स्थानं हट्टं च गोलहट्टम् अस्ति।  
 (4) इयं स्थली महादेव घाट इति नाम्ना ख्याता।  
 (5) कुशाभाऊ ठाकरे पत्रकारिता विश्वविद्यालयः अपि नूतनं स्थापितम्।

उत्तर -(1) अत्र (2) यत्र (3) च (4) इति (5) अपि

**स्तर -4 रेखांकित पदों में विशेषण - विशेष्य चुनकर लिखिए LS715**

- (1) महाराजबंधः कंकाली तडागः इत्यादयः ऐतिहासिकं महत्त्वं द्योतयन्ति।  
 (2) अत्र शताधिकवर्षं प्राचीनभवनम् अस्ति।  
 (3) घण्टिका चतुष्पथम् अस्य नगरस्य प्रसिद्धं स्थलम् अस्ति।  
 (4) रायपुरे असंख्याः आपणाः सन्ति।  
 (5) इयं स्थली महादेवघाट इति नाम्ना ख्याता।  
 (6) सर्वेषां प्रियं स्थानं हट्टं च गोलहट्टम् अस्ति।

उत्तर -	विशेषण	विशेष्य
(1)	ऐतिहासिकं	महत्त्वम्
(2)	प्राचीनं	भवनम्
(3)	प्रसिद्धं	स्थलम्

(4) असंख्या: आपणा:

(5) इयं स्थली

स्तर -5 नीचे दिए गए मंजूषा से रिक्त स्थानों की पूर्ति कीजिए - LS716

(नगरस्य, बालकानाम्, दर्शनमात्रेण, तटे, छत्तीसगढप्रदेशस्य)

(1) खारून नद्याः ..... रायपुर अस्ति।

(2)..... राजधानी रायपुर नगरम् अस्ति।

(3) हस्तशिल्पादयः ..... शोभां वर्धयन्ति।

(4) मंदिरस्य ..... शांतिं अनुभूयते।

उत्तर -(1) तटे (2) छत्तीसगढप्रदेशस्य (3) नगरस्य (4) बालकानाम् (5) दर्शनमात्रेण

स्तर -6 विपर्यय शब्दो को पहचान कर जोड़ी बनाइए -

	क	ख	उत्तर -
(1) नूतनम्	अप्रियम्	(1) प्राचीनतम्	
(2) निर्माणम्	प्राचीनतम्	(2) विध्वंसम्	
(3) प्रसिद्धम्	विध्वंसम्	(3) अप्रसिद्धम्	
(4) प्रियम्	अप्रसिद्धम्	(4) अप्रियम्	

पञ्चमः पाठः

चाणक्य - वचनानि

स्तर -1 निम्नलिखित प्रश्नों के उत्तर - संस्कृत में लिखो- LS703, LS711

(1) तपस्विनां रूपम् का अस्ति?

उत्तर - तपस्विनां रूपं क्षमा अस्ति ।

(2) कुरूपाणां रूपं का अस्ति?

उत्तर -कुरूपाणाम रूपं विद्या अस्ति ।

(3) कोकिलानां रूपं कः अस्ति?

उत्तर -कोकिलानां रूपं स्वरः अस्ति ।

(4) काकस्य पिकस्य वर्णः कः अस्ति?

उत्तर -काकस्य पिकस्य वर्णः कृष्णः अस्ति ।

(5) धनं भूषयते कः?

उत्तर - धनं भूषयते भोगः।

स्तर -2 रेखांकित पदों का संधि विच्छेद किजिए - LS715

(1) सिद्धिर्भूषयते विद्यां।

(2) घनिकः श्रोत्रियो राजा नदी वैद्यवस्तु पञ्चमः।

उत्तर -

(1) सिद्धिः + भूषयते

(2) वैद्य+ तु

स्तर -3 पाठ में आए षष्ठी विभक्ति सयुक्त शब्दों को चुनकर मूल शब्द को लिखिए -

(1) कोकिलानां स्वरो रूपम्

(2) स्त्रीणां रूपं पतिव्रतम्

(3) विद्यारूपं कुरूपाणाम्

(4) क्षमा रूपं तपस्विनाम्

(5) को भेदो पिककाकयोः

(6) सः हेतु सर्वः विद्यानां धर्मस्य च धनस्य च

उत्तर - विभक्ति वचन मूलशब्द

(1) कोकिलानां षष्ठी बहुवचन कोकिल

(2) स्त्रीणां षष्ठी बहुवचन स्त्री

(3) कुरूपाणां षष्ठी बहुवचन कुरूप

(4) तपस्विनां षष्ठी बहुवचन तपस्वि

(5) पिककाकयोः षष्ठी बहुवचन पिककाक

स्तर 4 - सही जोड़ी बनाइए -

(1) यत्र लगातार

तत्र नहीं

न और

च जहां

क्रमशः वहां

उत्तर -

यत्र जहां

तत्र हां

न नहीं

च और

क्रमशः लगातार

स्तर -5 निम्नलिखित शब्दों के विलोम अर्थ लिखिए -

गुणः, स्त्रीणाम्, कुरूपाणाम्, धनिकः, सिद्धिः, कृष्णः

उत्तर - गुणः - अवगुणः

स्त्रीणाम् - पुरुषाम्

कुरूपाणाम् - रूपाणाम्

धनिकः - निर्धनः

सिद्धिः - असिद्धिः

कृष्णः - श्वेतः

स्तर -6 निम्नलिखित शब्दों के बहुवचन - रूप लिखिए-

उत्तर - काकः - काकाः

पिकः - पिकाः

धनिकः - धनिकाः

राजा - राजनः

नदी - नद्यः

धर्मस्य - धर्मणाम्

धनस्य - धनानाम्

षष्ठः पाठः

ईदमहोत्सवः

स्तर -1 निम्न लिखित प्रश्नों के उत्तर संस्कृत में लिखिए - LS703 ,LS711

(1) इमाम महोदयः ईद महोत्सवस्य विषये कदा संसूचयति?

उत्तर -इमाम महोदयः ईद महोत्सवस्य विषये रात्रौ संसूचयति।

(2) प्रातः काले ईदगाहं के गमिष्यन्ति?

उत्तर -प्रातः काले ईदगाहं सलमा याकूबः सलीमः गमिष्यन्ति।

(3) अहम् ईदोत्सवे नवानि वस्त्राणि धारयिष्यामि क कथयति?

उत्तर -अहम् ईदोत्सवे नवानि वस्त्राणि धारयिष्यामि सलमा कथयति।

(4) ईदगाहं गत्वा सलमा याकूबः सलीमः किं कुर्वन्ति?

उत्तर -ईदगाहं गत्वा सलमा याकूबः सलीमः प्रार्थनां कुर्वन्ति।

(5) तानि मित्राणि मेलापके कानि क्रीत्वा गृहं प्रत्यागच्छन्ति?

उत्तर -तानि मित्राणि मेलापके मिष्टान्नानि क्रीत्वा गृहं प्रत्यागच्छन्ति।

(6) तानि मित्राणि। गृहं - गत्वा काः खादन्ति?

उत्तर -तानि मित्राणि। गृहं - गत्वा दीर्घसूत्रिकाः खादन्ति।

स्तर -2 निम्नलिखित वाक्य से कृदंत शब्द चुनकर धातु प्रत्यय अलग कीजिए। LS715

(1) त्रीणि मित्राणि गगनोन्मुखानि भूत्वा सायं द्रष्टुं चेष्टन्ते।

(2) त्वम् उद्घोषं ध्योनेन श्रुत्वा आवां सूचयिष्यसि।

(3) मनोहरं दृश्यं दृष्ट्वा सुस्वादुनि मिष्टान्नानि क्रीत्वा गृहंप्रत्यागच्छन्ति

(4) ते अन्योन्यं गृहं गत्वा दीर्घसूत्रिकाः खादन्ति परस्परं मिलन्ति च।

उत्तर -	धातु	प्रत्यय
(1) भूत्वा	भू	क्त्वा
(2) श्रुत्वा	श्रु	क्त्वा
(3) दृष्ट्वा	दृश्	क्त्वा
(4) क्रीत्वा	क्री	क्त्वा
(5) गत्वा	गम्	क्त्वा

स्तर -3 निम्नलिखित क्रियारूपों को निर्देशानुसार वचन परिवर्तित कर लिखिए -

(1) चेष्टन्ते	एक वचन
(2) भविष्यति	बहु वचन
(3) करिष्यति	बहु वचन
(4) सूचयिष्यसि	बहु वचन
(5) चलिष्यामः	एक वचन
(6) खादयन्ति	एक वचन

उत्तर - (1) चेष्टते (2) भविष्यन्ति

(3) करिष्यन्ति (4) सूचयिष्यथ

(5) चलिष्यामि (6) खादति

स्तर -4 रेखांकित पदों का संधि - विच्छेद कर लिखिए- LS715

(1) त्रीणि मित्राणि गगनोन्मुखानि भूत्वा सायं दुष्टुं चेष्टन्ते।

उत्तर - गगन +उन्मुखानि

(2) ईदस्य चन्द्रदर्शनं नातीव सरलम्।

उत्तर - न+अतीव।

(3) अहम् ईदोत्सवे नवानि एव वस्त्राणि धराष्यामः।

उत्तर- ईद+उत्सवे

(4) सलीमसलमे सोल्लासं याकुबस्य गृहम् आगच्छतः।

उत्तर - स+उल्लासं

(5) ते मेलापकस्य मनोहरं दृष्ट्वा सुस्वादूनि मिष्ठान्नानि क्रीत्वा गृहं प्रत्यागच्छन्ति।

उत्तर - मनः+हरं

**स्तर - 5 सही जोड़ी बनाइए-**

(1) यतः यहां से

(2) श्वः क्योंकि

(3) एवः फिर से

(4) इतः शाम

(5) ततः आने वाला कल

(6) पुनः ही

(7) सायं पश्चात/बाद में

उत्तर - (1) क्योंकि (2) आने वाला कल (3) ही (4) यहां से

(5) पश्चात/बाद में (6) फिर से (7) शाम



अष्टमः पाठः

भोरमदेवः

स्तर - 1 निम्नलिखित प्रश्नों के उत्तर लिखिए- LS703, LS711

(1) भोरमदेव मंदिरे कति द्वावारम् अस्ति?

उत्तर -भोरमदेव मंदिरे त्रयम् द्वारम् अस्ति।

(2) मंदिरस्य उत्तर -दिशि एकः विशालः कः अस्ति?

उत्तर -मंदिरस्य उत्तर -दिशि एकः विशालः सरोवरः अस्ति।

(3) "छेरकी महलम्" समीपे मंदिरस्य गर्भगृहे कस्याः शरीरस्य निसृतं गंधं जनाः अनुभवन्ति?

उत्तर -'छेरकी महलम्' समीपे मंदिरस्य गर्भगृहे अजायाः शरीरस्य निसृतं गंधं जनाः अनुभवन्ति।

(4) भोरमदेवस्य स्थले कति दिवसस्य मेलापकः आयोज्यते?

उत्तर -भोरमदेवस्य स्थले त्रय दिवसस्य मेलापकः आयोज्यते।

(5) कवर्धाजिलान्तर्गते प्रशिद्धमंदिरं किम् अस्ति?

उत्तर - कवर्धाजिलान्तर्गते भोरमदेवः प्रशिद्धमंदिरम् अस्ति।

स्तर - 2 रेखांकित पदों का संधि विच्छेद कर लिखिए- LS715

(1) अद्यापी छत्तीसगढ़स्य समृद्धिं गौरवशाली-परम्परां स्मारयन्ति।

उत्तर - अद्य+ अपि

(2) एवमेव एकं स्थानं अस्ति सः भारमदेवः।

उत्तर -एवम्+एव

(3) मंदिरे उत्कीर्णलेखैः वास्तुकलाभिश्च परिलक्ष्यते।

उत्तर - वास्तुकलाभिः+च

(4) गर्भगृहे मुख्यतः शिवलिंमेव मण्डितमस्ति।

उत्तर - मण्डितम्+अस्ति।

(5) मंदिरस्य उत्तर -दिशि एकः विशालः सरोवरोऽपि अस्ति।

उत्तर - सरोवरः+अपि

(6) एतदेव अस्य मंदिरस्य वैशिष्ट्यम् अस्ति।

उत्तर - एतत्+एव

**स्तर - 3 निम्नलिखित क्रियाओं के निर्देशानुसारं वचन परिवर्तित कीजिए- LS715, LS717**

(1) अभिधीयते बहुवचन

(2) अस्ति बहुवचन

(3) मन्यन्ते एकवचन

(4) परिलक्ष्यते बहुवचन

(5) अनुभवन्ति एकवचन

(6) अयोज्यते बहुवचन

(7) निमज्जयन्ति एकवचन

उत्तर -(1) अभिधीयन्ते (2) सन्ति (3) मन्यते (4) परिलक्ष्यन्ते

(5) अनुभवति (6) अयोज्यन्ते (7) निमज्जयति (8) अस्तु

**स्तर - 4 निम्नलिखित शब्दरूपों के वचन निर्देशानुसार परिवर्तित कर लिखिए - LS715, LS716**

(1) मंदिराणि एकवचन

(2) श्रेणीनाम् नाम् एकवचन

(3) भोरमदेवस्य बहुवचन

(4) सम्पूर्णदेशे बहुवचन

(5) कलाभिः एकवचन

(6) पाषाणेन बहुवचन

(7) अजायाः बहुवचन

(8) श्रृंखलानाम् एकवचन

उत्तर - (1) मंदिरम् (2) श्रेण्याः (3) भोरमदेवानाम् (4) सम्पूर्णदेशेषु

(5) कलया (6) पाषाणैः (7) अजाभ्यः/अजानाम् (8) श्रृंखलायाः

**स्तर - 5 विशेषण विशेष्य पहचान कर लिखिए - LS715**

(1) महत्वपूर्णम् स्थलम्

(2) अस्मात् कारणात्

(3) एतत् मंदिरम्

(4) एकादशे ख्रीस्ताब्दे

(5) एकः विशालः

(6) अन्येषु दर्शनीय स्थलेषु

(7) आयाताकारः पाषाण निर्मितम्

(8) धन्यः भोरमदेवः

उत्तर - विशेषण विशेष्य

(1) महत्वपूर्णम् स्थलम्

(2) अस्मात् कारणात्

(3) एतत् मंदिरम्

(4) एकादशे ख्रीस्ताब्दे

(5) एकः विशालः

(6) अन्येषु दर्शनीयस्थलेषु

(7) आयाताकारः पाषाण निर्मितम्

(8) धन्यः भोरमदेवः

नवमः पाठः

“आदर्शछात्रः”

प्रश्न 1. निम्नलिखित प्रश्नों के उत्तर संस्कृत में लिखिए - LS703, LS711

(i) अध्यापकः कान् प्रति प्रश्नं करोति?

उत्तर - अध्यापकः छात्रान् प्रति प्रश्नं करोति

(ii) छात्रशब्दस्य अर्थः कः?

उत्तर - गुरोदोषावरणं छत्रं तच्छीलं यस्य सः छात्रः।

(iii) आदर्श छात्रः प्रातः कयोः चरणयोः सादरं नमति?

उत्तर - आदर्श छात्रः प्रातः पित्रो चरणयोः सादरं नमति।

(iv) युपमाभिः सवैः केषाम् आदर्शगुणाः अनुकरणीयाः अनुशरणीयश्च?

उत्तर - युपमाभिः सवैः आदर्शछात्राणाम् आदर्शगुणाः अनुकरणीयाः अनुशरणीयश्च।

(v) अध्यापकः कस्यां कक्षायां प्रविशति?

उत्तर - अध्यापकः सप्तम्यां कक्षायां प्रविशति।

प्रश्न 2. पाठ में आये हुए उपसर्गयुक्त शब्दों से उपसर्ग अलग किजिए - LS715

(i) विराजते (ii) उपदिशति (iii) सुस्पष्टः (iv) अनुशासनं (v) संरक्षितानि (vi) आहारं (vii) परिपालयति (viii)

अभिवादयति (ix) प्रतिभागं

उत्तर - (i) वि (ii) उप (iii) सु (iv) अन (v) सम (vi) आ (vii) परि (viii) अभि (ix) प्रति

प्रश्न 3. पाठ में आये हुए धातुओं का निर्देश के अनुसार वचन बदलिए - LS717

(i) करोति (बहुवचन)

(ii) वर्तते (द्विवचन)

(iii) भवेम (एकवचन)

(iv) अस्ति (बहुवचन)

(v) जायन्ते (एकवचन)

उत्तर - (i) कुर्वन्ति (ii) वर्तेते (iii) भवेयम् (iv) सन्ति (v) जायते

**प्रश्न 4. निम्नलिखित वाक्यों में से अव्यय अलग कीजिए - LS715**

(i) भवता अत्र दीपावल्याः अवसरे अवश्यम् आगन्तव्यम्।

(ii) इदानी पुनरावृन्तिम् आरब्धवान् अस्मि।

(iii) भवता प्रेषितं पत्रं मया हयः प्राप्तम्।

(iv) अहं पञ्चशतं रूप्यकाणि कांक्षे अतः धनादेशेन प्रेषयन्तु।

उत्तर - (i) अत्र (ii) इदानी (iii) हयः (iv) अतः

**प्रश्न 5. युष्मद् सर्वनाम के रूप सभी विभक्तियों में लिखिए - LS715, LS716**

उत्तर - विभक्ति एकवचन द्विवचन बहुवचन

प्रथमा	तवम्	युवाम्	यूयम्
द्वितीया	त्वां,	त्वायुवाम्,	वाम्युष्मान्, वः
तृतीया	त्वया	युवाभ्याम्	युष्माभिः
चतुर्थी	तुभ्यम्,	ते युवाभ्याम्,	वाम् युष्मभ्यम्, वः
पञ्चमी	त्वत्	युवाभ्याम्	युष्मत्
षष्ठी	त्व, ते	युवयोः, वाम्	युष्माकम्, वः
सप्तमी	त्वयि	युवयोः	युष्मासु

दशमः पाठः

छत्तीसगढस्य लोकभाषा

स्तर - 1 निम्नलिखित प्रश्नों के उत्तर - संस्कृत में दीजिए- LS703, LS711

(1) छत्तीसगढ-प्रदेशस्य उत्तर -दिशि कः प्रदेश अस्ति?

उत्तर -छत्तीसगढ-प्रदेशस्य उत्तर -दिशि झारखण्ड प्रदेशः अस्ति।

(2) छत्तीसगढ - राज्ये विविधलोक के निवसन्ति?

उत्तर -छत्तीसगढ - राज्ये विविधलोक भाषाभाषिणः निवसन्ति।

(3) छत्तीसगढ - राज्यस्य उत्तर - भागे का जिला अस्ति?

उत्तर -छत्तीसगढ राज्यस्य उत्तर - भागे कोरिया जिला अस्ति।

(4) कोरिया जिला समीपे का जिला स्थिता अस्ति?

उत्तर -कोरिया जिला समीपे सरगुजा जिला स्थिता अस्ति।

(5) छत्तीसगढ - राज्यस्य विद्युत केन्द्रः रूपेण अति प्रसिद्धा जिला अस्ति?

उत्तर -छत्तीसगढ - राज्यस्य विद्युत केन्द्रः रूपेण कोरबा जिला अति प्रसिद्धा अस्ति।

(6) छत्तीसगढी - भाषायाः प्रथमं व्याकरणं केन लिखितम्?

उत्तर -छत्तीसगढी - भाषायाः प्रथमं व्याकरणं हीरालाल काव्यायोपाध्याय महाभागेन लिखितम्।

(7) कः प्रदेशः एकम् उद्द्यनामिव प्रतीयते?

उत्तर -छत्तीसगढ - प्रदेशः एकम् उद्यानमिव प्रवीयते।

(8) दन्तेवाडा जिला कस्याः देव्याः नाम्ना प्रसिद्धा?

उत्तर - दन्तेवाडा जिला दन्तेश्वरी - देव्याः नाम्ना प्रसिद्धा।

स्तर - 2 रिक्त स्थानों की पूर्ति किजिए मंजूषा की सहायता से कीजिए। LS711

(धमतरी, लोकभाषाणां, दक्षिण, जशपुर, उड़िया)

- (1) छत्तीसगढ़-प्रदेशः लोकगीत, लोकनृत्य,.....संगमस्थलमस्ती।
- (2) रायपुर जिलान्तर्गतं हल्बी, गोडी छत्तीसगढ़ी ..... लोकभाषाश्च अति प्रसिद्धा।
- (3) छत्तीसगढ़ राज्यस्य उत्तरदिशायामेव ..... जिला अस्ति।
- (4) ..... जिलाया हल्बीछत्तीसगढ़ी च लोकभाषा अतिलोकप्रियाः
- (5) राज्यस्य ..... दिशासु बस्तर - जिला आदिवासीक्षेत्रस्य नाम्ना प्रसिद्धा।

उत्तर - (1) लोकभाषाणां (2) उड़िया (3) जशपुर (4) धमतरी (5) दक्षिण

स्तर - 3 निम्नलिखित शब्दों में विशेषण विशेष्य पहचान कर लिखिए। LS715

- (1) अस्यां जिलायाम् (2) आसां लोकभाषाणाम् (3) प्रथमं व्याकरणम्
- (4) नानाविधानि पुष्पाणि (5) एतानि पुष्पाणि

उत्तर -	विशेषण	विशेष्य
	अस्यां	जिलायाम्
	आसां	लोकभाषाणाम्
	प्रथमं	व्याकरणम्
	नानाविधानि	पुष्पाणि

स्तर - 4 रेखांकित पदों का विग्रह किजिए - LS715

- (1) सत्यं शिवं सुन्दरम् इत्युक्तेः अस्य राज्यस्य प्रखराभिव्यक्ति प्रदर्शयति?

उत्तर - इति + उक्तेः ।



(2) अस्मिन् मन राज्ये विविधलोक भाषाभाषिणश्च निवसन्ति।

उत्तर - भाषाभाषिणः+ च

(3) छत्तीसगढस्य उत्तरदिशायामेव जांजगीर जिला अस्ति।

उत्तर - उत्तरदिशायाम् + एव

(4) हल्बी गोडी दोरली छत्तीसगढी इत्यादयः लोकभाषाः प्रसिद्धाः।

उत्तर - इति + आदयः

(5) छत्तीसगढ प्रदेशः एकम् उद्यानमिव प्रतीयते।

उत्तर - उद्यानम्+इव

**स्तर - 5 निम्नलिखित शब्दों के बहुवचन रूप लिखिए । LS716**

(1) उत्तरभागे (2) जिलायां (3) अस्मिन् (4) राज्यस्य (5) सस्नेहेन

(6) दृष्ट्या (7) केन्द्रः

उत्तर - (1) उत्तरभागेषु (2) जिलासु (3) एषु (4) राज्याणाम्

(5) सस्नेहैः (6) दृष्टिभिः (7) केन्द्राः

**स्तर - 6 निम्नलिखित क्रियाओ के रूप निर्देशानुसार परिवर्तित कीजिए - LS715, LS717**

(1) (1) कुर्वन्ति - भूतकाल बहुवचन

(2) वदन्ति - भूतकाल बहुवचन

(3) व्यवहरन्ति - वर्तमानकाल एकवचन

(4) प्रदर्शयन्ति - वर्तमानकाल एकवचन

(5) विकसन्ति - भूतकाल बहुवचन

उत्तर - (1) अकुर्वन् (2) अवदन् (3) व्यवहरति (4) प्रदर्शयति (5) अविकसन्

“पितरं प्रति पत्रम्”

प्रश्न 1. निम्नलिखित प्रश्नों के उत्तर दीजिए - LS703, LS711

(i) कीदृशः पुत्रः पितरं प्रति पत्रं लिखति?

उत्तर आज्ञाकारी पुत्रः पितरं प्रति पत्रं लिखति।

(ii) वासुदेवः कुतः पत्रं लिखति?

उत्तर वासुदेवः पूर्वमाध्यमिक अभ्यास शाला शंकरनगर रायपुरतः पत्रं लिखति।

(iii) दीपावल्याः अवसरे वासुदेवः कम् आहूवयति?

उत्तर दीपावल्याः अवसरे वासुदेवः पितरम् आहूवयति

(iv) पञ्चशतं रूपकाणि कः वाँछति।

उत्तर पञ्चशतं रूपकाणि वासुदेवः वाँछति।

प्रश्न 2. रेखाङ्कित शब्दों में विभक्ति बताइए - LS715, LS716

(i) अहम् अध्ययने मनोयोगेन लीनः अस्मि।

(ii) भवतां पत्रोत्तरस्य प्रतीक्षारतः।

(iii) मया प्रायः प्रत्येकं पुस्तकं वारमेकं पठितम्।

(iv) भवता प्रेषितं पत्रं मया हयाः प्राप्तम्।

(v) इति मे प्रार्थना।

उत्तर

शब्द - विभक्ति

(i) अहम् - प्रथमा

(ii) भवतां - षष्ठी

(iii) मया - तृतीया

(iv) भवता - चतुर्थी

(v) में - षष्ठी

**प्रश्न 3. निम्न धातुओं को लृटलकार (भविष्यत् काल) रूप में बदलिए- LS702, LS715, LS717**

(i) भवन्ति (ii) करोति (iii) जानीथ (iv) नयति (v) गच्छति

उत्तर धातुएँ - लृटलकार

(i) भवन्ति - भविष्यन्ति

(ii) करोति - करिष्यति

(iii) जानीथ - ज्ञास्यथ

(iv) नयति - नंस्यति

(v) गच्छति - गमिष्यतः

**प्रश्न 4. रेखाङ्कित शब्दों का एकवचन रूप लिखिए - LS715**

(i) यूयं सर्वे अपि छात्राः भारतस्य आदर्श छात्राः भवेयुः।

(ii) विद्यालये छात्राः पाठं पठन्ति

(iii) आदर्श छात्रेषु अधिकाः विशिष्टाः गुणाः भवन्ति।

(iv) आदर्श छात्रः गुरुजनान् मित्राणि च सादरं नमति।

(v) अस्माभिः किं किं करणीयम्?

उत्तर- प्रश्न - उत्तर

(i) यूयं - त्वम्

(ii) छात्राः - छात्रः

(iii) छात्रेषु - छात्रे

(iv) मित्राणि - मित्रम्

(v) अस्माभिः - मया

**प्रश्न 5. अपने प्रधानाचार्य को दो दिन के अवकाश के लिए आवेदन पत्र लिखिए -**

उत्तर -

श्रीमन्तः प्रधानाचार्य महोदयाः

पूर्वमाध्यमिक शाला, चान्दो।

मान्यवर!

अहमद्य दिनद्वयाद् अतीव रूग्णेडस्मि। विद्यालयमागन्तुं न शक्नोमि। अतो दिवस द्वयस्य  
अवकाशं स्वीकृत्य माम अनुग्रहीष्यन्ति

भवताम् आज्ञाकारी शिष्यः

दिनांक 10 - 6 - 2020 भगवानी निषादः

द्वादशः पाठः

संस्कृत भाषायाः महत्त्वम्

स्तर - 1 निम्नलिखित प्रश्नों के उत्तर संस्कृत भाषा में लिखिए - LS703, LS711

(1) अस्माकं संस्कृतिः कस्याम् निहिता।

उत्तर - अस्माकं संस्कृतिः संस्कृतभाषायामेव निहिता।

(2) संसारस्य प्राचीनतमाः वेदाः सन्ति?

उत्तर - संसारस्य प्राचीनतमाः चत्वारः वेदाः सन्ति

(3) कविकुलगुरु कलिदासस्य विश्वप्रसिद्धं नाटकं किम् अस्ति?

उत्तर - कविकुलगुरु कलिदासस्य विश्वप्रसिद्धं नाटकम् अभिज्ञानशाकुन्तलम् अस्ति।

(4) शनैः-शनैः संस्कृत - भाषायाः व्यवहारः कीदृशः अभवत्?

उत्तर - शनैः-शनैः संस्कृत भाषायाः व्यवहारः शिथिलः अभवत्।

(5) गीतगोविन्दं नामकं गीतिकाव्यं केन विरचितम्?

उत्तर - गीत गोविन्दं नामकं गीतिकाव्यं जयदेवेन विरचितम्।

स्तर - 2 रिक्त स्थानों की पूर्ति मञ्जूषा में दिए गए शब्दों से कीजिए - LS711

(1) वाल्मीकिना विरचितं ..... प्रथमं छन्दोबद्धं महाकाव्यम् अस्ति।

(2) महाभारतं नाम संस्कृतस्य ग्रंथः ..... कोशः प्रतीयते

(3) गीतापि ..... एव महत्त्वपूर्णांशः अस्ति।

(4) गीतिकाव्येषु कलिदासस्य मेघदूतं ..... अस्ति।

(5) पुरा भारते प्रायः सर्वेजनाः ..... परस्परम् आलपन्ति स्म।

विश्वज्ञान, प्रसिद्धम्, संस्कृतभाषायामेव, महाभारत, रामायणं

उत्तर - (1) रामायणं (2) प्रसिद्धम्(3) महाभारतस्य (4) महाकाव्यं (5) संस्कृतभाषायामेव

स्तर - 3 सुमेलित कीजिए- LS713

क		ख		उत्तर
(1) यथा	-	प्राचीन काल में	-	जैसे
(1) प्रायः	-	एकबार	-	अधिकतर
(3) पुरा	-	जैसे	-	प्राचीन काल में
(4) एकदा	-	अधिकतर	-	एकबार
(5) यत्	-	धीरे - धीरे	-	कि
(6) शनैः शनैः	-	कि	-	धीरे - धीरे

स्तर - 4 निम्नलिखित क्रियाओं के रूप परिवर्तित कीजिए निर्देशानुसार - LS702 , LS717

(1) विद्यन्ते	एकवचन
(2) सन्ति	एकवचन
(3) आलपन्ति	एकवचन
(4) प्रतीयते	बहुवचन
(5) जानाति	बहुवचन
(6) पाठ्यते	बहुवचन

उत्तर -(1) विद्यते (1) अस्ति (3) आलपति (4) प्रतीयन्ते (5) जानन्ति (6) पाठ्यन्ते

स्तर - 5 पाठ में आये हुए पूर्वरूप संधि को लिखिए - LS715

(1) सामान्यपि (2) शिथिलोभवतः (3) अद्यत्वेपि

उत्तर - (1) सामान्यो + अपि

(2) शिथिलो + अभवत्

(3) अद्यत्वे + अपि

स्तर - 6 निम्नलिखित शब्दों के विशेषण विशेष्य की जोड़ी बनाइए - LS715

- (1) प्राचीनतमा - भारवाहकम्  
(2) प्रथमछन्दोबद्ध - नाटकम्  
(3) गुरुतर - महाकाव्यम्  
(4) एकं - भाषा  
(5) विश्वप्रसिद्धं - भारम्

उत्तर - (1) भाषा

(2) महाकाव्यम्

(3) भारम्

(4) भारवाहकम्

(5) नाटकम्

प्रश्न 1. निम्न प्रश्नों के संस्कृत भाषा में उत्तर दीजिए - LS703, LS711

(i) का सत्सबित कथ्यते?

उत्तर सतां का सत्सबित कथ्यते।

(ii) सर्वदा केषां सत्सबितः कथ्यते?

उत्तर सर्वदा सत्पुरुषाणाम् एव सत्सबितः कथ्यते

(iii) का जाड्यं धियो हरति?

उत्तर सत्सङ्गतिः जाड्यं धियो हरति।

(iv) नीतिकाराः किं कथयन्ति?

उत्तर संसर्गजा दोषगुणाः भवन्ति इति नीतिकाराः कथयन्ति।

(v) केषां सङ्गतिः श्रेयस्करा भवतीति?

उत्तर सतां सङ्गतिः श्रेयस्करा भवतीति।

प्रश्न 2. कोष्ठक के उचित शब्दों से रिक्त स्थानों की पूर्ति कीजिए - LS711

(परिहर्तव्यः, नीडे, बहवः, पापम्, सत्सङ्गति)

(i) सत्सङ्गे ग मनुष्येषु ..... गुणाः उद्भवन्ति।

(ii) दुर्जनः ..... विद्यालङ्कृतोऽपि सन्।

(iii) सत्यमेव मानवजीवने..... उन्नतेः सोपानमस्ति।

(iv) एकस्मिन् ..... द्वौ शुकौ न्यवसताम्।

(v) मानोन्नतिं दिशति ..... अपाकरोति।

उत्तर -



(i) बहवः (ii) परिहर्तव्यः (iii) सत्सङ्गति (iv) नीडे (v) पापम्

**प्रश्न 3. उचित मेलनं कुरुत - LS702, LS715, LS717**

क	ख	उत्तर -
1 सज्जनाः	तर्हि	दुर्जनाः
2 खादति	दुर्गतिः	पिबति
3 परोपकारी	दुर्जनाः	गुणस्वरसंधिः
4 सङ्गतिः	गुणस्वरसंधिः	दुर्गतिः
5 यदि	पिबति	तर्हि

**प्रश्न 4. सन्धिं विच्छेदं कृत्वा सन्धि नाम लिखत - LS715**

(कोडपि, दुर्जनाः, परोपकारी, सन्ताश्रमं, सद्विचारेण)

उत्तर - कोडपि = कः + अपि विसर्ग सन्धिः

दुर्जनाः = दु + जनाः विसर्ग सन्धिः

परोपकारी = पर + उपकारी गुण स्वर सन्धिः

सन्ताश्रमे = सन्त + आश्रमे दीर्घ स्वर सन्धिः

सद्विचारेण = सत् + विचारेण व्यञ्जन सन्धिः

**प्रश्न 5. अधोलिखित वाक्यानां भाषया अनुवादं कुरुत - LS703, LS713**

- 1 वह सत्संग करता है।
- 2 सज्जनों की संगति करनी चाहिए।
- 3 सन्त के आश्रम में तोता था।
- 4 वह तोता सत्य बोलता था।
- 5 सत्संग से मनुष्य परोपकारी होता है।

- उत्तर -
- 1 सः सत्स करोति।
  - 2 सज्जनानां सङ्गतिं कुर्यात्।
  - 3 सन्तस्य आश्रमे शुकः आसीत्।
  - 4 सः शुकः सत्यं वदति स्म।
  - 5 सत्सङ्गेन मनुष्यं परोपकारी भवति।

## चतुर्दशः पाठः

### श्रवणकुमारस्य कथा

स्तर - 1 निम्नलिखित प्रश्नों के उत्तर संस्कृत भाषा में लिखिए- LS703, LS711

(1) श्रवणकुमारः पितरौ स्कंधे कुत्र प्राचलत्?

उत्तर -श्रवणकुमारः पितरौ स्कंधे धृत्वा तीर्थयात्रायै प्राचलत्।

(2) श्रवणकुमारः जलम् आनेतुं काम् नदीम् अगच्छत्?

उत्तर -श्रवणकुमारः जलम् आनेतुं सरयू नदीम् अगच्छत्।

(3) श्रवणकुमारः काम् नद्याः जले निमज्जितम् अकरोत्।

उत्तर -श्रवणकुमारः जलतुम्बिकां नद्याः जले निमज्जितम् अकरोत्।

(4) कः शब्दवेधी बाणं प्राक्षिपत्?

उत्तर -दशरथः शब्दवेधी बाणं प्राक्षिपत्।

(5) शब्दवेधी बाणं कस्य हृदयं अछिनत्?

उत्तर - शब्दवेधी बाणं श्रवणस्य हृदयं अछिनत्।

(6) बाणेन आहतः श्रवणकुमारः किम् अकरोत्?

उत्तर -बाणेन आहतः श्रवणकुमारः चीत्कारशब्दम् अकरोत्?

(7) त्वं शीघ्रं गत्वा तौ जलं पायय इति कः अवदत्?

उत्तर -त्वं शीघ्रं गत्वा तौ जलं पायय इति श्रवणकुमारः अवदत्।

स्तर - 2 निम्नलिखित शब्दों में विशेषण विशेष्य पहचानकर लिखिए - LS715

(1) पितृभक्तः श्रवण कुमारः (2) पितरौ नेत्रहीनौ

(3) पितरौ पिपासितौ (4) आहतः श्रवण कुमारः

(5) अन्धौ पितरौ (6) सर्वा घटना

(7) शोकाकुलः दशरथः (8) महाराजः दशरथः

उत्तर - विशेषण विशेष्यः

(1) पितृभक्तः श्रवण कुमारः

(2) नेत्रहीनौ पितरौ

(3) पिपासितौ पितरौ

(4) आहतः श्रवणकुमारः

(5) अन्धौ पितरौ

(6) सर्वा घटनां

(7) शोकाकुलः दशरथः

(8) महाराजः दशरथः

स्तर - 3 निम्नलिखित भूतकालिक क्रियाओ को वर्तमान काल में परिवर्तित कीजिए -

(1) अवदताम् -

(2) अभवताम् -

(3) अगच्छत् -

(4) अकरोत् -

(5) अचिन्तयत् -

(6) प्राक्षिपत् -

(7) अधावत् -

(8) अत्यजत् -

(9) अशपताम् -

(10) अभवत् -

उत्तर - (1) वदतः (2) भवतः (3) गच्छति (4) करोति (5) चिन्तयति

(6) प्रक्षिपति (7) धावति (8) त्यजति (9) शपतः (10) भवति

**स्तर - 4 निम्न लिखित वाक्यों में कर्ता पहचानिए -**

(1) एकदा तस्य पितरौ अवदताम्।

(2) नूनं कश्चित् गजकलभः जलं पिबति।

(3) सः शब्दवेधी बाण। प्राक्षिपत्

(4) त्वं शीघ्रं गत्वा तौ जलं पापय।

(5) दशरथः सर्वा घटनां न्यवेदयत्।

उत्तर - (1) पितरौ (2) गजकलभः (3) सः (4) त्वं (5) दशरथः

**स्तर - 5 सही जोड़ी बनाइए।**

(1) सदा - सचमुच में/वास्तव में

(2) नूनं - तब

(3) अधः - कैसे

(4) तदा - हमेशा

(5) कथं - नीचे

उत्तर - (1) हमेशा

(2) सचमुच में/वास्तव में

(3) नीचे

(4) तब

(5) कैसे

‘पर्यावरणम्’

प्रश्न 1. निम्न प्रश्नों के उत्तर संस्कृत में दीजिए। LS703, LS711

(i) पर्यावरणस्य समस्या कस्य समस्या वर्तते?

उत्तर- पर्यावरणस्य समस्या समस्त विश्वस्य समस्या वर्तते ।

(ii) प्रत्येकप्राणी कीदृशं वायुं प्राप्तुं न शक्यते?

उत्तर- प्रत्येकप्राणी शुद्धं वायुं प्राप्तुं न शक्यते ।

(iii) शुद्धं वायुं विना प्राणिनः कीदृशाः जायन्ते?

उत्तर- शुद्धं वायुं विना प्राणिनः अस्वस्थाः रूग्णाश्चजायन्ते ।

(iv) साम्प्रतं वनानां छेदनेन केषाम् अभावः भवति?

उत्तर- साम्प्रतं वनानां छेदनेन वृक्षाणाम् अभावः भवति।

प्रश्न 2. निम्न वाक्यों का संस्कृत में अनुवाद कीजिए। LS701, LS703, LS715

(i) वृक्षों से हमें शुद्ध हवा मिलती है।

अनुवाद - वृक्षेभ्यः वयं शुद्धं वायुं प्राप्नुमः।

(ii) हमें पर्यावरण कि रक्षा करनी चाहिए।

अनुवाद - वयं पर्यावरणं रक्षणीयम्।

(iii) प्रत्येक मनुष्य को एक वृक्ष अवश्य रोपना चाहिए।

अनुवाद - प्रत्येकं मनुष्यं एकं वृक्षं अवश्यं रोपणीयम्।

(iv) गाँव का पर्यावरण शुद्ध होता है।

उत्तर ग्रामस्य पर्यावरणं शुद्धः भवति।

(v) पर्यावरण की रक्षा हमारी रक्षा है।

अनुवाद - पर्यावरणस्य रक्षा अस्माकं रक्षा अस्ति।

**प्रश्न 3. उचित मेलनं कुरुत - LS716**

क	ख	उत्तर -
1 पवनस्य	वृक्षाणाम्	सेवनम्
2 अनावृष्टिः	धार्मिकम्	कृषिकार्यं
3 बनानां	सेवनम्	वृक्षाणाम्
4 अनुष्णनं	प्रज्वलितः	धार्मिकम्
5 अग्निः	कृषिकार्यं	प्रज्वलितः

**प्रश्न 4. संस्कृत भाषा अनुवाद कुरुत - LS701, LS703, LS715**

- 1 गंगा पवित्र नदी है।
- 2 दीपक जल रहा है।
- 3 वायु दूषित हो रहा है।
- 4 कृषक कृषिकार्य करता है।
- 5 पर्यावरण का महत्व सब जानते हैं।

उत्तर - 1 गङ्गा पवित्रतमा नदी अस्ति।

2 दीपः प्रज्वलितः।

3 वायुः दूषितं भवति।

4 कृषकः कृषिकार्यं करोति।

5 पर्यावरणसू महत्त्वं सर्वेजानन्ति।

3 अधोलिखित पदानां विभक्ति लिखत -

**प्रश्न 5. अदधोलिखित पदानां विभक्ति लिखित - LS716**

(1 वायुः 2 माध्यमेन 3 प्रयोगाः 4 बालिकानाम् 5 प्रणिनः)

उत्तर -

- |              |   |                |
|--------------|---|----------------|
| 1 वायुः      | - | प्रथमाविभक्ति  |
| 2 माध्यमेन   | - | तृतीयाविभक्ति  |
| 3 प्रयोगाः   | - | प्रथमाविभक्ति  |
| 4 बालिकानाम् | - | षष्ठीविभक्तिः  |
| 5 प्रणिनः    | - | प्रथमाविभक्तिः |



स्तर - 1 निम्नलिखित प्रश्नों के उत्तर संस्कृत भाषा में लिखिए LS703, LS711

(1) पात्रतां करमात् याति?

उत्तर -पात्रतां विनयात् याति।

(2) विद्या समं किं नास्ति?

उत्तर -विद्या समं चक्षुः नास्ति।

(3) सत्य समं किं नास्ति?

उत्तर -सत्य समं तपः नास्ति।

(4) विदेशेषु धनं का?

उत्तर -विदेशेषु धनं विद्या।

(5) शीलं कुत्र वै धनम्?

उत्तर - शीलं सर्वत्र वै धनम्।

(6) परोपकाराय केषां विभूतयः?

उत्तर -परोपकाराय सतां विभूतयः।

(7) परोपकाराय काः वहन्ति?

उत्तर -परोपकाराय नद्ययः वहन्ति।

(8) एकः चन्द्रः किं हन्ति?

उत्तर - एकः चन्द्रः तमः हन्ति।

स्तर - 2 निम्नलिखित क्रियाओं को निर्देशानुसार परिवर्तित कीजिए

- |             |        |
|-------------|--------|
| (1) ददाति   | बहुवचन |
| (2) याति    | बहुवचन |
| (3) वहन्ति  | एकवचन  |
| (4) दुहन्ति | एकवचन  |
| (5) फलन्ति  | एकवचन  |

उत्तर -(1) ददति (2) यान्ति (3) वहति (4) दुहति (5) फलति

स्तर - 3 निम्नलिखित शब्दों के लिंग को पहचानिए - LS702, LS717

- |            |            |           |             |              |
|------------|------------|-----------|-------------|--------------|
| (1) विद्या | (2) धर्मः  | (3) धनम्  | (4) चक्षुः  | (5) तपः      |
| (6) तमः    | (7) मूर्खः | (8) नद्यः | (9) चन्द्रः | (10) वृक्षाः |

- उत्तर - (1) विद्या - स्त्रीलिंग (2) धर्मः - पुल्लिंग
- (3) धनम् - नपुंसकलिंग (4) चक्षुः - नपुंसक लिंग
- (5) तपः - नपुंसकलिंग (6) तमः - नपुंसक लिंग
- (7) मूर्खः - पुल्लिंग (8) नद्यः - स्त्रीलिंग
- (9) चन्द्रः - पुल्लिंग (10) वृक्षाः - पुल्लिंग

स्तर - 4 निम्नलिखित शब्दरूपों के निर्देशानुसार वचन परिवर्तित कर लिखिए - LS715

- |                  |   |        |
|------------------|---|--------|
| (1) विदेशेषु     | - | एकवचन  |
| (2) मतिः         | - | बहुवचन |
| (3) परोपकाराय    | - | बहुवचन |
| (4) परलोके       | - | बहुवचन |
| (5) उदारचरितानां | - | एकवचन  |

उत्तर - (1) विदेशे (2) मतयः (3) परोपकारेभ्यः (4) परलोकेषु (5) उदारचरितस्य

स्तर - 5 रिक्त स्थानानि पूरयत LS701, LS715, LS716

1 विद्या विनयं ..... । (ददाति/ददाति)

2 नास्ति त्यागंसमं .....। (सुखम्/दुःखम्)

3 परोपकारस्य वहन्ति .....। (वृक्षा/नद्याः)

4 उदारचरीतानां तु..... कुटुम्बकम् (परिवादेव/वसुधैव)

5 सतां विमूतयः .....। परोपकाराय। (स्वोपकाराय)

सप्तदशः पाठः

‘महात्मागाँधी’

प्रश्न 1. निम्न प्रश्नों के उत्तर संस्कृत में लिखिए - LS703, LS711

1 महात्मागाँधीनः जन्म कदा अभवत्?

उत्तर - महात्मागाँधीनः जन्म 02 अक्टूबर 1869 तमे वर्षे अभवत्।

2 तस्य पितुः नाम किम् अस्ति?

उत्तर - तस्य पितुः नाम कर्मचन्दगाँधि अस्ति

3 सः बाल्यकालादेव कीदृशः आसीत्?

उत्तर - सः बाल्यकालादेव सरलः आसीत्।

4 गान्धिनः घोषवाक्यं किम् आसीत्?

उत्तर - आत्मीयाः ! भारतं त्यजत इति गान्धिनः घोषवाक्यं आसीत्।

5 महात्मागाँधी आङ्देशं किमर्थं गतवान्?

उत्तर - महात्मागाँधी आङ्देशं उच्चशिक्षायै गतवान्।

प्रश्न 2. उचित क्रियारूप से रिक्त स्थानों की पूर्ति कीजिए - LS702, LS715

(i) सः देशभक्तानां नायकः ..... । (आसीत्/ असन्)

(ii) सः सदा सत्यं ..... । (वदामि स्म / वदति स्म)

(iii) अहं मदयं न ..... । (सेविष्यते/सेविष्ये)

(iv) देशमागव्य सः देशसेवायां संलग्नः ..... । (अभवत् / अभवम्)

(v) सः उक्तवान् अहं सदा ब्रह्मचर्यम्..... (आचरिष्यामः/आचरिष्यामि)

प्रश्न 3. संधि विच्छेद कर नाम बताइए -

(i) दुर्जनाः (ii) संसर्गस्यापि

(iii) उद्भवन्ति (iv) तथापि

(v) न्यवसत्

उत्तर - (i) दुः जनाः + = विसर्ग संधि

(ii) संसर्गस्य अपि + = दीर्घस्वरसंधि

(iii) उत + भवन्ति = व्यंजनसंधि

(iv) तथा + अपि = दीर्घस्वरसंधि

(v) नि + अवसत् = यणस्वरसंधि

प्रश्न 4. रेखांकित शब्दों के लकार व पुरुष बताइए। LS715, LS717

(i) नरः सज्जनः भवति।

(ii) द्वितीयः चौरः गृहे न्यवसत्।

(iii) संसारे सज्जनाः दुर्जनाः अपि सन्ति।

(iv) सतां सङ्गतिः सत्सङ्गतिः कथ्यते।

(v) पूर्वजन्मनः गुणदोषौ अपि मनुष्ये जन्मनः आगच्छतः।

उत्तर - कण शब्द लकार पुरुष

(i) भवति लङ्लकार प्र.पु.(अन्य पुरुष)

(ii) न्यवसत् लट्लकार प्र.पु.(अन्य पुरुष)

(iii) सन्ति लट्लकार प्र.पु.(अन्य पुरुष)

(iv) कथ्यते लट्लकार प्र.पु.(अन्य पुरुष)

(v) आगच्छतः लटलकार प्र.पु.(अन्य पुरुष)

प्रश्न 5. अधोलिखित वाक्यानां संस्कृतभाषया अनुवादं कुरुत - LS701, LS703, LS716, LS717

- 1 महात्मागाँधी माहपुरुष थे।
- 2 उनकी माता का नाम पुतलीबाई था।
- 3 गाँधीजी देशभक्त थे।
- 4 ईश्वर में उनका दृढ विश्वास था।
- 5 सदा सत्य बोलना चाहिए।

उत्तर - 1 महात्मागाँधी महापुरुषः आसीत्।

- 2 तस्य मातु नाम पुतलीबाई आसीत्।
- 3 गाँधीजी देशभक्तः आसीत्।
- 4 ईश्वरे तस्य दृढविश्वासः आसीत्।
- 5 सदा सत्यं ब्रूयात्।

अष्टादशः पाठः

हौलिकोत्सवः

स्तर - 1 निम्नलिखित प्रश्नों के उत्तर संस्कृत भाषा में लिखिए - LS703, LS711

(1) छत्तीसगढ़प्रदेशस्य प्रियः कः उत्सवः अस्ति?

उत्तर -छत्तीसगढ़प्रदेशस्य प्रियः हौलिकोत्सवः अस्ति

(2) हौलिकोत्सवस्य वैशिष्ट्यं कृदृशम् अस्ति?

उत्तर -हौलिकोत्सवस्य वैशिष्ट्यम् अनुपमेयस्ति।

(3) छत्तीसगढ़ः कीदृशः प्रदेशः अस्ति?

उत्तर -छत्तीसगढ़ः कृषि प्राधान्य प्रदेशः अस्ति

(4) कृषकाः कति मासपर्यन्तं कृषिकार्यं बहुयत्नेन कुर्वन्ति?

उत्तर -कृषकाः षट् मासपर्यन्तं कृषिकार्यं बहुयत्नेन कुर्वन्ति

(5) हौलिकोत्सवस्य दिने सर्वे स्नेहेन अन्येषां मुखेषु किं मर्दयन्ति?

उत्तर -हौलिकोत्सवस्य दिने सर्वे स्नेहेन अन्येषां मुखेषु गुलालं मर्दयन्ति

स्तर - 2 मञ्जूषा के सहयोग से रिक्त स्थानों की पूर्ति कीजिए - LS711

(मञ्जूषा मनांसि, स्वसुखानि, यज्ञं, एकत्री, बहुरङ्गज्जितजलं)

(1) प्राचीनकाले सर्वे गृहस्थाः ..... विदद्यति स्म।

(2) बालकाः इतस्ततः काष्ठानि ..... कुर्वन्ति दहन्ति च ।

(3) हौलिकोत्सवे जनाः .....परस्परं क्षिपन्ति।

(4) फागगान माध्यमेन जनाः ..... प्रदर्शयन्ति।

(5) होलिकोत्सवः सर्वेषां..... रज्जयतीती।

उत्तर - (1) यज्ञं (2) एकत्री (3) बहुरङ्गज्जितजलं (4) स्वसुखानि (5) मनांसि

स्तर - 3 निम्नलिखित शब्दों में विशेषण विशेष्य की पहचान कीजिए। LS715

- |                        |                           |
|------------------------|---------------------------|
| (1) प्रियः उत्सव       | (2) अनेके उत्सवाः         |
| (3) सर्वासु दिशासु     | (4) आबालवृद्धाः प्रसन्नाः |
| (5) बहूनि मिष्ठान्नानी | (6) एका कथा               |
| (7) स्वस्थं पर्यावरणं  | (8) विविधैः रागैः         |

उत्तर - विशेषण विशेष्य

- |               |              |
|---------------|--------------|
| (1) प्रियः    | उत्सवः       |
| (2) अनेके     | उत्सवः       |
| (3) सर्वासु   | दिशासु       |
| (4) प्रसन्नाः | आबालवृद्धा   |
| (5) बहूनि     | मिष्ठान्नानी |
| (6) एका       | कथा          |
| (7) स्वस्थं   | पर्यावरणम्   |
| (8) विविधैः   | रागैः        |

स्तर - 4 निम्नलिखित शब्दरूपों के वचन परिवर्तित कीजिए (निर्देशानुसार) LS715, LS716

- |              |   |       |
|--------------|---|-------|
| (1) जनानाम्  | - | एकवचन |
| (2) अस्माकम् | - | एकवचन |



- (3) दिशासु - एकवचन  
(4) प्रसादेन - बहुवचन  
(5) सर्वेषाम् - एकवचन  
(6) मनांसि - एकवचन

उत्तर - (1) जनस्य (2) मम (3) दिशायाम् (4) प्रसादैः (5) सर्वस्य (6) मनः

**स्तर - 5 निम्नलिखित वाक्यों में क्रियापद की पहचान कीजिए। LS702, LS715, LS717**

- (1) जनाः उत्सवं श्रुत्वैव आनन्दम् अनुभवन्ति।  
(2) होलिकोत्सवस्य वैशिष्ट्यम् अनुपमेयमस्ति।  
(3) प्राचीनकाले सर्वे गृहस्थाः यज्ञं विदधति स्म।  
(4) उत्सवोडयं स्वस्थं पर्यावरणं सृजति।  
(5) फागगीतमाध्यमेन जनाः स्वसुखानि प्रदर्शयन्ति।

उत्तर - (1) अनुभवन्ति (2) अस्ति (3) विदधति स्म (4) सृजति (5) प्रदर्शयन्ति।

“सूक्तय”

प्रश्न 1. निम्न प्रश्नों के उत्तर दीजिए - LS703, LS711

(i) सत्यं कस्य साधनम्?

उत्तर सत्यं स्वर्गस्य साधनम्?

(ii) केषु विवादः न कर्तव्यः?

उत्तर मूर्खेषु विवादः न कर्तव्यः।

(iii) कीदृशं शरीरं न विनश्यति?

उत्तर यशः शरीरं न विनश्यति

(iv) अहंकार समं किं नास्ति?

उत्तर अहंकार समं शत्रुः नास्ति

(v) सुखस्य मूलं किम् अस्ति?

उत्तर सुखस्य मूलं धर्मः अस्ति।

प्रश्न 2. सूक्तियों को पढ़कर वाक्यों की पूर्ति कीजिए। LS711

(i) नास्ति सत्यात् ..... ।

(ii) ..... जन्मभूमि।

(iii) न संसारभयं .....।

(iv) ..... न हर्तव्यम्।

(vi) न दिवा .....।

**प्रश्न 3. उचित मेलनं कुरुत - LS711, LS715**

क	ख	उत्तर -
1 अहंकारसयः	परंतयः	शत्रुः
2 दिवा	संसारभयम्	स्वप्नं
3 ज्ञानवतो	धर्मः	संसारभयम्
4 सत्यात्	स्वप्नं	परंतयः
5 दया	शत्रुः	धर्मः

**प्रश्न 4. अधोलिखित पदानां विभक्तिं लिखत - LS715, LS716**

(1 सुखस्य 2 मूर्खेषु 3 सत्यात्)

उत्तर -

- 1 सुखस्य - षष्ठी विभक्तिः
- 2 मूर्खेषु - सप्तमी विभक्तिः
- 3 सत्यात् - पञ्चमी विभक्तिः
- 4 स्वर्गस्य - षष्ठी विभक्तिः
- 5 शत्रुः - प्रथमा विभक्तिः

---000---

# बढ़ते कदम आकलन से शैक्षिक गुणवत्ता की ओर...

समरूपता, वैधता, विश्वसनीयता

